

ИСТОРИСКИ ЗАПИСИ

ОРГАН ИСТОРИСКОГ ДРУШТВА НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ЦРНЕ ГОРЕ
Књига III, свеска 1—2 Ц Е Т И Њ Е Јануар—фeбруар 1949

Његошево укидање гувернадурства

Ја сам још 1925 године, за вријеме студија на Филозофском факултету у Београду, написао монографију о црногорским гувернадурима, од које је штампан кратак извод 1927 г., а у цетињским Записима¹⁾ објављен је 1940 године цео текст тога мога семинарског рада.¹⁾ Када сам прикупљао податке за поменуту монографију нијесам могао употребити документа Цетињског архива, јер су она тада тек регистрована, али ми је ондашњи директор новооснованог Државног музеја (Душан Вуксан) дозволио, те сам употребио само регистар прегледаних докумената. Отада до данас исписао сам из Цетињског архива прилично података о гувернадурима, а доста докумената о њима објављено је и у Записима, те се та тема данас може много детаљније обрадити. Но ја ћу се овом приликом задржати само на питању укидања гувернадурског звања почетком Његошеве владе, јер сам за то питање исписао неколико до сада непознатих докумената. Наравно, објавићу истовремено и сва каснија документа, која су везана за Његошево укидање гувернадурства.

Гувернадурско звање је укидано два пута: први пут за вријеме митрополита Петра I, а други пут почетком Његошеве владе. О првом укидању гувернадурског звања (1818 године) објавио је Душан Вуксан сва важнија документа у једном свом чланку, али је био погрешан његов закључак, да је било свега једно укидање тога звања, из чега је излазило, да то звање није укидао млади Његош почетком своје владе.²⁾ Вуксан је касније увидио ту омашку и о томе је разговарао са потписаним, али није допратио да то питање поново расправи. Гувернадурско је звање,

¹⁾ Зборник Цетиње и Црна Гора (приредило Професорско друштво), Београд 1927, стр. 96—117 и Записи XXIII, стр. 14—27, 75—95 и 144—159.

²⁾ Записи XVIII, 1—9 и XIX, 335; у: Гласник Српског ученог друштва књ. 65 (Београд 1886), стр. 180—184.

дакле, први пут укинута на скупштини народних главара 10 октобра 1818 године, а обновљено је 8/20 августа 1820 године, о чему је баш сам Вуксан нашао детаљан извјештај у Полицијском архиву у Котору, али му није покљонио довољну пажњу и није био сигуран у његову вјеродостојност. Тај важни извјештај, по Вуксановом наводу, гласи: »Дана 20 о. мј. док је Његово Високопреосвештенство Владика црногорски био заузет претседавајући на Цетињу скупштини главара и старца (corpo di Capi e Vecchiardi) из двају нахија, катунске и ријечке, ту је такође дошао отпуштени њихов гувернадур Вуколај Радоњић, праћен сердаром и неколицином старца с Његуша. Пошто је завршен посао ради кога су се били скупили, главари поменуте двије нахије ступише пред Владиком и понизно га једногласно замолише, да би изволио поново поставити отпуштеног гувернадура на његово пређашње мјесто. За вријеме док су главари молили Владиком за ово, Радоњић клечаше у понизном ставу. Владика, подицавши са земље Радоњића, одговори, да га он није ни макао с његовога мјеста, већ је то учинио народ, који је донио закључак да се Радоњић лиши гувернадурског звања и према томе само од народа зависи, да он буде поново враћен у своје звање. На то присутни замоле Владиком, да, у колико то од њега зависи, пристаје на то, што је Владика и учинио. Пошто га, затим, читави скуп призна за гувернадура, замоле Владиком да се смиљује и врати Радоњићу народни печат, који му је био одузет у моменту, кад је био смијењен с дужности гувернадура. Владика пристаје, врати Радоњићу печат и титулиса га гувернадуром Црне Горе.«³⁾

Сигурно је да је овај аустриски извјештај вјеродостојан, јер у Цетињском архиву има много докумената која послје овога обнављања гувернадурског звања адресира митрополит Петар »Превосходитељному господину Губернатору и благородној господи сердарима и војеводам и кнезовима и прочим главаром и старјешинам...«⁴⁾ а то сигурно не би радио да није било обновљено ово звање. Поред тога касније ћу навести и сигурне податке из Цетињског архива о обнављању гувернадурског звања, које није Вуксан имао у рукама. Овај аустриски извјештај важан је и још за једно питање. Познато је, наиме, да се у историској литератури о гувернадурима наводи и то, како су они временом толико ојачали, да су узели половину земаљског печата, док је друга половина печата била код митрополита.⁵⁾ У овоме извјештају се, међутим,

³⁾ Записи XIX, 335—336.

⁴⁾ Уп. Посланице Црногорцима, Брђанима и Приморцима митрополита Петра I Петровића Његоша, за штампу средно Душан Вуксан, Цетинје 1935, стр. 159—247.

⁵⁾ М. Медаковић: П. П. Његош последњи владајући владика црногорски, Нови Сад 1882, 45 (напомена), Записи XXIII, 24, итд.

каже како је гувернадуру био у своје вријеме одузет, а сада враћен »народни печат«, па вјерујем да су аустријске власти могле бити тачно обавијештене и да се доиста радило о цијелом печату, а не о половини печата. Ја сам имао прилике да прегледам сва акта Цетињског архива од најранијих времена до смрти Његошеве и ни на једном документу нијесам могао утврдити да се народни печат састојао од двије половине, а то би се свакако морало примијетити на отисцима, па ма каква прецизност била употребљена приликом подјеле печата и ма каква пажња приликом отисака печата. Мало касније ћемо видјети, да и Његош пише 22 новембра 1830 г. руском консулу Гагићу да су главари узели гувернадуру печат и чина га лишили, а издијелу и још неколико података о томе питању. Овдје ћу напоменути то, да је 1947 г. Народни музеј на Цетињу откупио једно оригинално недатирано писмо задњег гувернадура Вука Радоњића, које има отисак гувернадуровог печата, али тај печат нема никаквог натписа нити има сличности са црногорским народним печатом, чији се отисци обично налазе на одлукама народних скупштина и Сената. 1948 г. Историски институт на Цетињу откупио је четири печата за црвени восак, који су припадали црногорским гувернадурима Радоњићима и њиховим наследицима (»Гувернадуровићима«), али три од њих такође немају никакве сличности са познатим црногорским народним печатом. Четврти печат овалан је и величине је 35×31 мм. У средини печата су разни хералдички знаци (једноглави орлао, два лава, двоглави орлао итд.), а око њих је овај натпис: „Сii мох(у)р општа черн (о) т (о) ри (sic!) и Радоњића“. Овај печат је сличан са једним врло дијетко употребљаваним црногорским народним печатом, на коме око двоглавог орла (испод њега је лав) пише: „Печатъ ѿ пщи черногорски«. Овај народни печат је такође овалан (има 31×28 мм) и вјероватно је Радоњићев печат враћен према њему, али могу тврдити да отиска поменутог Радоњићевог печата нема нигдје на документима Цетињског архива, те не вјерујем ни да је он уопште званично употребљаван. Отисак наведеног народног печата баш се налази на оригиналном писму од 10 октобра 1818 године, којим народни главари извјештавају митрополита Петра I, да су тога дана узели Вуку Радоњићу »губернаторско достојанство, . . . да га нитко нема припознавати губернатором нашијем унапријед и да се нема више мијешат у после народње, ни звати се гувернадуром нашим.« Други, врло често употребљавани народни печат округао је и има 30 мм у пречнику, у средини печата је двоглави орлао (између глава налази се крст, а испод орла је лав), а око печата је овај натпис: »Мо х ѳ р њ вс ѳ е Ч р н и е Г о р и«. За тај народни печат Вук Караџић је писао 1852 године да »по свој прилици неће бити млађи од Ивана Црнојевића«, па додаје ово: »Ондје (на Цетињу) имају још не-

колика новија печата, али кад се што у народ шаље, овај се свагда удара, јер њега најбоље познају«. ⁶⁾ На основи докумената Цетињског архива може се утврдити, да није био подијељен ни први ни други народни печат. Крајем 1948 године Историски институт на Цетињу откупио је 227 оригиналних докумената који су припадали црногорским гувернадурима (документи су од средине XVIII вијека до 1830 године), па се ни у њима није могао наћи никакав податак за питање о подјели печата, те остаје да се за дефинитивно решење тога питања траже подаци вањих докумената Цетињског архива. Могу напоменути само још то, да јам отиске народног печата са надписом: »М о х р њ в с њ е Ч р н и е Г о р и« налазио повремено на документима између 8 септембра 1741 и 12 августа 1874 године и да у том размаку од 133 године ниједан отисак није од подијељеног печата.

Послије овога увода о гувернадуровом печату прећи ћу на излагање приручних ми података о укидању гувернадурског звања за вријеме Његошево. Нећу се задржавати на питању ранијег укидања гувернадурства, јер, као што сам већ навео, о томе је Душан Вуксан објавио архивске податке, већ ћу одмах прећи на гувернадуров сукоб са Његошем и главарима у октобру 1830 године. То је било приликом смрти митрополита Петра I и питања о митрополитовом насљеднику. То питање детаљније сам обрадио у посебном чланку о тестаменту митрополита Петра I, па ћу овдје само кратко напоменути, да је гувернадур Вуко Радоњић с муком пристао, и то послије скоро свих народних главара, да призна младога Рада Томова Петровића (Његоша) за насљедника Митрополита Петра I. Само је на гувернадур Вука могао мислити Његош, када је 22 октобра извијестио руског консула у Дубровнику Јеремију Гагића о смрти митрополита Петра I, па му каже и ово: »За њиме смо сви, мало и велико, чрезвичајно тужни, сјетни и печални, нит је и јавни му досле бивши злорад и противник удржао се сад од сузах, а по томе знати можете како је његовијема домаћијем и сроднијем...«

Гувернадурову жељу да се омете одобрење тестаента Петра I и потврда Рада Томова за његовог насљедника видимо и из одлука народних претставника од 20 октобра 1830 године. Ја сам те одлуке дословно навео у чланку о тестаменту митрополита Петра I, па их овом приликом нећу понављати. Но довољно је скренути пажњу на два мјеста из њих. У једној од тих одлука пише: »Знано буди... како се данас сабрасмо вес свештенически чин кои бјеше у Црну Гору и Господин Губернатор Вукале Радоњић и остали главари на погребеније нашега Преосвјештенџејшега и милостивога Господара...«, па ипак међу пот-

⁶⁾ Записи XXIII, 167. — Печате црногорског гувернадур из 1733 и 1743 године видјети у Гласнику Земаљског музеја IX (1897), 203 и Споменику LXXII (1931), 35.

писаницима те одлуке нема гувернадуровог потписа. У другој одлуци налази се и ова реченица: »И тако ми сви свјештеници и власт духовна која би у његову државу пофаљујемо и потврђујемо његове уредбе што му најпотоњи тастаменат изговара. . . « Тек послје потписа двадесет и девет свештеника налази се на овој одлуци и својеручни гувернадуров потпис, ма да је њему мјесто било да се потпише са народним главарима на првој одлуци.

Но иако се потписао на одлуци народних главара о признању Рада Томова за митрополитовог наследника, гувернадур Вуко није се помирио с том одлуком, већ је и даље радио противу младога Његоша и настојао је, да, уз помоћ Аустрије, приграби од њега сву световну власт у Црној Гори. Та помоћ Аустрије, наравно, морала се скупо платити, јер би то истовремено значило и промјену црногорске политике, која је још од 1711 године била оријентисана према Русији, те би сада требало да Русију замијени Аустрија. Гувернадур је ишао и на један тајни састанак са аустриским ђенералом Тацом ради остварења свога плана. Састанак је био ноћу између 15 и 16 новембра у которском предграђу званом Пуч, удаљеном неколике стотине метара југозападно од Котора. Шта су разговарали аустриски ђенерал и црногорски гувернадур није познато, али су неки Црногорци одмах сазнали за тај састанак и извијестили Његоша, те су народни главари позвали гувернадура на Цетиње ради саслушања. Он је изјавио да је ишао на Пуч ради неке своје потребе и ради народне користи, као и да је писао једно писмо руском консулу у Дубровнику. Главари су подсјетили гувернадура да он није имао право у име њихово писати, па и да је имао право требало је да пише из Црне Горе а не из Котора, »пак му одмах уз м у печат и чина га лише« — каже Његош у писму руском консулу. Гагићу 22 новембра 1830 године. У истом писму Његош је објаснио Гагићу, да је гувернадур на овом састанку имао »намјереније предати им (Аустријанцима) Чернугору и на исту [метнути покровитељство њино, мислећи он безразудно кад је Владика умро да већ није остало синовах отечества у Чернугору и привјазаниках к славимој нами Росији.«⁷⁾ Његош се дан раније (21 новембра) жалио Гагићу на Аустријанце и тога ради, што желе да одузму Црногорцима манастир Стањевиће, па наставља: »Све нам се чини, да су наши Црногорци праведно подозрјели на својега Гувернадура, да је његов ономадашњи тајни на Пучу (близу Котора) састанак ово све породило. . . «⁸⁾

⁷⁾ Цетињски архив и Писма Петра Петровића Његоша у редакцији Душана Вуксана књ. I, Београд 1940, стр. 7—8.

⁸⁾ Цетињски архив и Писма. . . б. — Из овога писма од 21 новембра излазило би, да је гувернадуров састанак био 19 новембра (»ономадашњи тајни. . . састанак«), али је то сигурно омашка, која је настала на тај начин, што је писмо састављено прије но је датрано и експедовано.

Из Његошевих писама не би се могао закључити тачан дан укидања гувернадурства, а могао би се донијети и погрешан закључак, јер у своме писму од 22 новембра Његош пише Гагићу: »И овако се (народни главари) погоде: ако буде Вама што писа да га лише чина и да му узму печат, зашто је преступио ријеч свега народа јер је то написа за њих, када му они нијесу рекли никуд да пише за народ; ако ли, пак, не буде Вама писа, него их буде преварио, ано да га убију и да му не оставе трага у Черну-гору од његове фамилије. Него видећи ја то, да не може бити без смутње, изидем пред главарима и почнем их молити за све што им је он сад учинио да му опросте. И тако, благодарећи Бога, будет моленије моје услишено и све му опросте и тако се с нашијем измјеником умиримо.«⁹⁾ Међутим, 17 новембра гувернадур је »лишен службе и чина гувернаторскога« на општој народној скупштини, о чему су истог дана извијештени аустриски гувернер за Далмацију и руски консул у Дубровнику Јеремије Гагић. Нијесам могао наћи извјештај који је послат далматинском гувернеру, али сам имао у рукама писмо народних главара консулу Гагићу. То писмо, мислим, до данас није било познато у нашој науци, па га доносим у цјелости:

»Из општега собрањаја Народњега чест имамо Вама предупредително извјестије учинити, да смо ми нашега досадашњега Гувернадура Вуколаја Радоњића сви согласно искључили од службе Народске за узрок овај: што је сам о себи, без ичијега питања и согласија, усудио се писати за границу некеме и потајне састанке и договоре чинити, како смо узнали, с Ћесарцима да им преда Чернугору. Зато смо писали данас Ћесарскоме Гуверну, да смо га ми лишили службе и чина Гувернаторскога и да му никакве књиге од земаљскога посла ни пишу ни (уважавају коју његову, јер неће никиме другоме у нашу земљу и Народ припозната бити. То исто изволите од нас и Ви разумјети и ако буде што на Вас он, Вукале Радоњић, ово данах за народ писао, то није с нашим согласијем и питањем, нити је од нас, ни за нас, нити ми хоћемо за то његово добротворство знати, нити га подержавати и пријмати, ни одговарати; но ми сви сложено и крепко држимо се онога прошенија и сношенија како је наш блаженочивши благодјетел к прељубимој нам Росији чинио и учинио, колико узнати можемо.«

Тога дана сигурно нијесу још били дошли сви народни главари на сазвани народни скуп, па на оригиналној одлуци постоји између двије групе потписа прилично празнога простора, свакако за потписе оних главара који накнадно дођу. Но, то ће бити пропуштено да се касније уради, те се та празнина и данас налази на документу. Послије, уобичајене завршне реченице («Међу тијем с истинскијем почитанијем јесмо и остајемо Ва-

⁹⁾ Цетињски архив, Писма... 8, Записи XXII 133.

шега Високоблагородија почитатељи и покорне слуге») налазе се потписи ових народних главара (текст наводим као у оригиналу, само сам додао интерпункцију према једном Гагићевом препису): сердар Михаило Бошковић на име свијех Бердах; от обштества Катунске Нахије сердар Манојло Вукотић и Стефан Перков Вукотић, кнез Тодор Ђукановић, кнез Вуко Пејовић, Саво Лукјин Милић, Божо Станојев Мерваљевић, кнез Драго Ропановић, кнез Драго Николић, кнез Гавриле Витковић, Андрија Ђуров Калуђеровић; кнез Јоко Богдановић на име свијех Његушах...¹⁰⁾ от обштества Љешанске Нахије: војвода Марко Ускоковић, Симеон Васов Вукчевић, Петар Челебић, Стано Ђуканов Ђетковић; Цеклин: Филип сердарев Ђурашковић, војвода Маркиша, кнез дадаица Ражњановић, кнез Груица Лопичић; Љуботин: војвода Завишић, кнез Калуђеровић; Грађани: кнез Стефан; Козијери: кнез Косијерски; Добриљани: кнез.

Већ сам навео гувернадурову изјаву, да је писао једно писмо руском консулу у Дубровнику и да су му то народни главари сматрали као велики гријех, јер је »преступио ријеч свега народа«. То су му рачунали као велики гријех и у наведеној пресуди од 17 новембра. Садржај тога гувернадуровог писма није био познат народним главарима 17 новембра, а он ни до данас није познат нашој науци, већ се само наслућивао по Гагићевом одговору на гувернадурово писмо, које је касније Гагић послао Његошу у препису и које се и данас налази у Цетињском архиву.¹¹⁾ Но ја сам имао у рукама оригинално гувернадурово писмо и када је ријеч о укидању гувернадурства морам и њега дословно објавити. При дну прве стране налази се пуна Гагићева адреса, а текст писма гласи:

»Високо-благородни Господине!

Неимајући чест с Вашом особом описивати (sic!) се до сего времена, уздам се да ћете бити били извјестни како се преставио наш Господин Митрополит 18-го/30 Октомврија прошлог у вечер на уре двије ноћи. Нијесам могао пријед Вам јавити, будући наложена мени многа дјела черногорска за умирити народ у Черници, Ријечкој Нахији и на остала мјеста. Благодареније буди преблагому Спаситељу, уредисмо правителство и утврдисмо мир до мјесеца Априла.

Молим Ваше високо-благородије да будете имати доброту преставити високославному и у свијету прослављеному Великому Императору нашему и осталому Двору Росискому наше пла-

¹⁰⁾ Овдје долази у оригиналу празнина између потписа народних главара.

¹¹⁾ Уп. Д—р Лазо Томановић Петар II Петровић Његош као владалац, Цетиње 1898, 10—11, Записи XIX, 336 (штампарска грешка је 16 октобра, јер треба 16 новембра) и XXIII, 153.

чевно састојаније има јоште от 1712-года ови народ јест при-
вјазан био и бити ће вјечно (sic!)

Нами нестајетсја (sic!) другог ожданнија токмо обратити се на високославни Двор кољенопреклоњено молити, да подари руку помошти и свог покровитељства овом вјерном и всегда привјазаном народу своим благоволењем оне управе да се содржи у добром послушанију и уредби; доста је и много у самоволство и невјеженство ови народ стојао без управљенија. Ја сам прину-
жден вам ову моју умиљену писати, јер ме обвезује љубов мог милог отечества за не видјети унаприједа пропавши ови народ без управљенија, зашто није могуће да се може содржати уна-
приједа, ако не би милости високо-славнога Монарха.

В прочем остајем с полном чести и почитанију, ожидајући скорот вашег отвјета. Јесам

У Његуше
16/28-го Нојембрија
1830-го года

Вашего високо-благородија
нижајши слуга и доброжелатељ
Черногорски и Берцки Губернатор
и Кавалер Росијски
Вуколај Радонић»

Цијело писмо писала је друга рука, а само име и презиме написао је својом руком гувернадур Радоњић. Ово гувернадурово писмо примио је консул Гагић 19 новембра (1 децембра), што се види из Биљешке на полеђини писма, записане Гагићевом руком. Д-р Лазо Томановић тврди, да је ово гувернадурово писмо састављено у Котору, «на пучком састанку», ма да се из Гагићевог одговора на гувернадурово писмо (копију Гагићевог одговора гувернадур у имао је Томановић у рукама) види, да је оно датирано на Његушима. Ја сам у својој монографији о гувернадурима претпостављао, да је гувернадурово писмо могло бити написано на Његушима 16 новембра, јер је гувернадур био на састанку с ђенералом Тацом 15 новембра, а суђење му је било на Цетињу 17 новембра, те је 16 новембра доиста могао бити на Његушима.¹²⁾ И данас бих био тога мишљења да ми није дошло до руку оригинално гувернадурово писмо од 16 новембра, али када сам исто прегледао увјерио сам се да ми је рукопис писма познат и доиста сам утврдио, да је то исти рукопис којим су писана нека писма у Цетињском архиву из Котора и Доброте (као, на пр., 5/17 марта и 3/15 маја 1830, па 28 фебруара 1831 г.). Једно од тих писма (28 фебруара 1831) писао је и потписао Антон Радимирић, син покојнога Божа, из Доброте код Котора, а ван сваке је сумње да он гувернадурово писмо није писао без знања аустријских власти, нити је излазио на Његуше да га напише. Ко је био овај Радимирић и какву је дужност вршио у вријеме ове

¹²⁾ В аписи XXIII, 153.

1830 године нијесам могао утврдити, али се надам да ће неки од читалаца Историских записа из Котора или Доброте моћи одговорити на ово питање. Пошто гувернадурово писмо има неколика стилистички нејасна мјеста, ја сам чак склон да вјерујем у то, да је оно било концептирано на италијанском или њемачком језику, па је приликом превођења дошло до ових нејасних мјеста.

Гагић је убрзо одговорио на гувернадурово писмо. Ма да је тај Гагићев одговор објављиван и до сада,¹³⁾ морам га и ја навести, јер ће и по томе Гагићевом одговору црногорски главари утврдити гувернадурову кривицу. 21 новембра (3 децембра) 1830 године, писмом број 96, Гагић из Дубровника депешом Југовара Радоњићу, па иако се Радоњић потписао »Черногорски и Берцки Губернатор«, Гагић му ипак меће само ову адресу: »Господину Вуколају Радонићу Росијскому Кавалеру в Његушје — Черногорје«. Писмо Гагићево, по својеручној Гагићевој копији, гласи:

»Високоблагородни Господине!

Почтенјејше писмо Ваше от 16/28 Нојемвра текуштега го- да из Његуша, у којему извјештавате ме о смрти Блаженопочившега Митрополита Петра Петровића, како сте Ви Правителством отреждени били умирити народ у Черници, Ријечној Нахији и у осталим мјестима, да сте уредили Правителство и утврдили мир до мјесеца Априла и опомињете ми да представим Августејшему Двору Всеросијскому плачевно состојаније црногорско от 1712^а года, то јест от како је народ привезан истому Двору и да је народ за то до сада у невјежеству, самовољан и без управленија стајао — и прочаја, чрез прошасту пошту исправно получио сам.

Према ми блага разумије не дозвољава официјалну препи- ску имати с Вама, како с непознатом ми лично особом, ништа мање благопристојност изискује отговорити Вам на писмо Ваше тијем паче што Ви то пребујете, и при том јавити Вам оно што би и свакому Црногорцу откровено јавио и безпристрастно пре- поручивао.

Ваше страно изјасненије у писму Вашем даје ми справедливи повод сумњати се о добром Вашем споразумјенију с Правител- ством и верховним вашим Вождом, о којему Ви, к сожаљенију, ни слова не опомињете. Дакле, Ви заједно с Вождом у согласију не дјејствујете, јербо с њим јединообразно не пишете. Све што се именем народа чини треба да из једнога источника изходи, ако хоћете да будете срећни и да вам све добро учињено буде.

¹³⁾ П. А. Лавровъ Петръ II Петровичь Њгошъ Владыка Черногорскій и его литературная дѣятельность, Москва 1887, 206—207, Д-р Л. Томановић Петар II..., II, Записи XIX, 336—338 и XXIII, 153—154.

Они кои састављају Правителство треба да буду у согласију, иначе не може бити Правителство, а кто није у согласију с Правителством онај не може називати се членом Правителства.

О смрти Блаженопочившега Митрополита Петра Петровића давно сам извијештен његовим Намјестником и Насљедником Господином Радивојем Томовим Петровићем, кои ми је саопштио Духовно завјештаније Блаженопочившега Митрополита и два народња акта признанија и потвржденија истога завјештанија, један духовних, а други грађанских чинов, у којима имао сам чест и Ваше почтенњејше име видјети подписано.

На основанију, дакле, Духовног завјештанија Блаженопочившега Митрополита, које је у Црногори (*sic!*) за закон припознато и по увјеренију правитељства и главнога Војда народа црногорскога Господина Радивоја Петровића, с којим јединствено-преписку официалну ја имам, с великим и пријатним удовољством представио сам ја Височајшему Двору Всеродијскому и описао послушнога и великодушнога народа црногорскога мирно и благоразумно поведеније у садање вријеме премјене Верховног Началства о потвржденију Војда и совершеном миру и спокојствију у Црногори.

Послије овога страна је мени от Вас чути, да сте Ви отрждени били мирити народ у Червици, Ријечкој Нахији и у осталим мјестима, — кад' никто о том немиру до сад ни ријечи није проговорио, нити ми је јављено. Дакле, ја имам право сумњати о том што ми Ви пишете. — Такођер страна ми је и непријатно чути от Вас, да се народ находито от 1712^a годе у ипачевном состојанију, у самовољству или безначалију, без свакога правленија, кад је всемирно познато да је народ црногорски (колико је чловјечески возможно било) под кротким и благоразумним правленијем Блаженопочившега Митрополита Петра Петровића, покровителствован будући Росиом, независност своју приобрео и до данас сохранио, јербо у невјежеству будући, а к тому самовољан, незауздан, без управленија (како Ви говорите) не би могао састојати, нити би га икто до сада трпио.

Народ црногорски, ако жели бити свијетал и срећан, треба пред лицем свијета да засведочи и призна труде и отеческо попеченије о њему Блаженопочившега Митрополита Петра Петровића, а то ће засведочити само мирним — без рока — и постојано мирним поведенијем, набљудавајући междусобно согласије и љубов — и мир са сусједима. Он у мирном состојанију може посправедливости очекивати от свакога помоћ и покровителство, а немиран будући може до тога довести крвједне народе, да га совершено разоре и истребе, како заразителну кугу и највеће зло, — само присвоити га не могу! — Познато је да се благоустројена Правителства стиде покровителствовати немирне људе, а за дужност почитују изстребљавати зло између људи. Зато, зашто се не

би они кои састављају у Црногори Правителство потрудили уговорити и принудити народ црногорски, да продужи без свакога рока ово садање блажено и најсрећније састојаније мира и зајет учини на гробу Светога Митрополита Петра да ће у напредак о сваком Турђеву-днесви обновљавати мир, — а не вражду и немир?

Дакле, ако истино љубите Ваше Отечество, а Ви непрестано у дану и у ноћи проповиједајте соотечествењцима Вашијема мир, мир и мир и утврђујте их у том, да њихова срећа, а оних кои Правителство састављају слава, јединствено от мира зависи. Но проповијед безполезна је без добриј примјера: ако поглавари нису у согласију и љубови међу собом, народ поговоту не може миран бити, нити ће знати кога има слушати. Поглавари нека буду мирни, когласни и у љубови, пак ће народ слушати их и терпјеливо довиновати се и чекати у миру своју срећу и благополучије, која му ја сердечно желим.

В прочем, у напредак Ваша љубезњејша писма у сваком другом одношенију (само не у официјалном и политическом) биће ми весма пријатна и предметом особитога мојега старанија отворити Вам на она по обстојателствам.

С отмијеним моим к Вам почитанијем, чест имам бити...¹⁴⁾

Није потребно наглашавати, да се послѣје оваквога одговора гувернадур Радонџић пише имао чему надати од рускога консула Гагића. Гагић му је у писму тако јасно казао, да само младога Рада Томова признаје за претставника Црне Горе и да са Радонџићем неће водити никакву званичну или политичку преписку, те Радонџић више није могао преко Гагића ништа предузимати. Овако одлучно и јасно Гагићево писмо нарочито је карактеристично тога ради, што је он тек 25 новембра (7 децембра) примио Његошево писмо од 22 новембра, којим га је Његош извијестио о гувернадуровом састанку са аустријским претставницима на Пучу и уз које му је послао одлуку народних главара од 17 новембра, којом је Радонџић лишен »службе и чина гувернаторскога«. Одлучност Гагићева према овом гувернадуровом поступку још се боље види из Гагићевог опширног извијештаја о укидању гувернадурства, који је послао 29 новембра руском посланику у Бечу, Димитрију Павловићу Татишчеву. Гагић у почетку извијештаја пише о тестаменту митрополита Петра I и признању тога тестаментa и митрополитовог насљедника Рада Томова од стране окупљеног народа и народних старјешина дана 20 јоктобра, па додаје да је послѣје тога настао у Црној Гори потпуни мир. Овај мир у земљи настао је, каже Гагић, благодарем ради и непрекидном старању »иako још младога, но скромнога и ваљаного предводитеља Радивоја Петровића« и његових сарадника Игу-

¹⁴⁾ Цетински архив, уп. наведену литературу под 13).

мана Мојсеја (Зечевића), Симе Милутиновића и Ивана Поповића. Мало даље Гагић продужује: »Неки Вуколај Радоњић, титуларни губернатор црногорски и носилац руског ордена Свете Ане 2-ог степена (уосталом, како говоре, човек веома ограниченог ума, који је учествовао у буни противу Турака, припремљеној прошле године од Луке Пејовића у Албанији и Црној Гори), будући је био одавно непријатељ митрополита Његоша (тј. Петра I — Р. Д.) на разне је начине интригирао и старао се са својим једномисленицима, да још за живота митрополитова постане господар у Црној Гори („сдѣлатся Повелителемъ въ Черногорѣ“). По смрти, пак, митрополитовој, Вуколај Радоњић својом лакомисленошћу се поносио и сигурно мислио да ће од својих једномисленика бити изабран за вођу Црногораца („избранѣимъ бѣтъ въ Предводителя Черногорцевъ“), ма да његова нада није имала ни каква основа«. У наставку свога извјештаја Гагић пише о томе, како се на народној скупштини, гдје су старјешине једногласно потписале одлуку о признању Радивоја Петровића за народнога вођу, Радоњић дуго опирао да потпише народну одлуку, па је тек послѣ дуже борбе био принуђен да се покори »гласу и вољи народа«, те је потписао поменути одлуку и заклетвом је потврдио сагласност са њом. Како је био одавно сумњив, главари су му на поменутој скупштини забрањили сваку везу са иностранством, нарочито са аустриским властима. »Али ограничавати сличним мјерама увријеђено Радоњићево властољубље било је исто тако, као потстицати га ка бржему испуњењу његових замисли« — каже Гагић, па даље пише Татишчеву о познатом нам Радоњићевом састанку са аустриским ђенералом Тацом на Пучу и скупштини народних главара од 17 новембра, која је Радоњића саслушавала и осудила. Гагић у извјештају каже, да је на поменутој скупштини »Радоњић био једнодушно осуђен на смрт, но из обзира што се за њега Радивоје заузео опростили су му живот, али је лишен чина и преведен у обичне Црногорце«. У наставку свога извјештаја Гагић пише Татишчеву о захтеву Аустрије, да им се уступи манастир Стањевићи и тражио о томе упутства од својих претпостављених.¹⁵⁾

Овакав Гагићев извјештај морао је онемогућити бившем гувернадору Радоњићу сваку акцију и интригу противу Његоша код руских власти и он се доиста није могао надати остварењу свога плана помоћу Русије. Ни сам Његош није дозвољавао да се забораве Радоњићеви планови. Видјели смо да се Његош жадно 21 новембра Гагићу на Аустрију, која жели да узме манастир Стањевиће, па рачуна да Црногорци имају право што мисле да је за ову аустрискую одлуку крив гувернадур Радоњић. 10/22 децембра 1830 године Његош опет пише Гагићу о манастиру Стањевићима,

¹⁵⁾ Цетински архив; ун. Лавровъ Петръ II..., 24—26.

у коме је јасна алузија на планове бившег гувернадура Радоњића и његове присталице. У томе писму Његош говори о томе »како је један Црногорац излазио пред генералом кесарскијем и рекао му, што хоће неправедно и на силу да узме Стањевиће«, па му је на то аустриски генерал одговорио: »Ја не бих дошао да ме нијесу неки Црногорци звали да покријем трупом Стањевиће.« Овај Црногорац, коме Његош не помиње име, овако је одговорио аустриском генералу: »Господине, ми знамо те људи, али, Божјати вјера, ја ти истину кажем, да смо воли ми сви остали Црногорци и Брђани погинути и да ми (нам — Р. Д.) се траг затре, него преварити Цара Росијскога и назвати се издајници отечества и уљест под Цесаром, зашто ми нијесмо ништа крв пролијевали отка ни је траг настао, нако зато само да не будемо под јармом турским и латинским. И остани с Богом!« — »Он отолен пође а Генерал остане зачуђен! И будите увјерени да је ово све истинито било« — завршава Његош овај свој извјештај консулу Гагићу.

Мјесец дана касније, 12/24 јануара 1831 године, Његош поново потсећа Гагића на аустриске сплетке. Он га тога дана извјештава о доласку у Боку некога Луке Пејовића, званог Локач, који прича кроз Боку »да има подпор од Беча да смути и покоље Чернутору«, те му неки Црногорци иду на састанак, па и Симо Милутиновић. У наставку писма Његош се жали Гагићу на Бура Радоњића, брата бившег гувернадура, који је »јошт поприје« дошао из Цариграда, камо су га били послали неки Божели. Овога Радоњића је руски посланик у Цариграду Рибопјер лијепо примио и чак му је платио трошак за пут до Крфа, те је »жао свему народу черногорскому што га тако пријмају онаквога галиота и издајника својега отечества, који није ни тамо ништа био него да што шпија...«¹⁶⁾

Бивши гувернадур свакако није ни даље мировао. Није ми познато да је до сада објављено ма какво писмо бившег гувернадура аустриским властима из овог времена,¹⁷⁾ али вјерујем да је Радоњић ипак нешто родио у томе погледу, или су се аустријске власти каткада њему обраћале. До тога закључка сам дошао на основи једне опште народне одлуке од 6 фебруара 1831 године, којом народни главари и народни суд извјештавају аустријског »околног војводу« Михајла Мартелинија о Његошевом рукоположењу за архимандрита, наглашавајући му да ће он касније бити постављен за владикју, па настављају: »Сви гла-

¹⁶⁾ о Пејовићу-Локачу в. Гласник Српског ученог друштва књ. 65, стр. 182—183 и Записи XVIII, 2 и даље, а о Буру (Бузи) Радоњићу: Медиковић П; П. Његош; Нови Сад 1882, 52—53, П. Ровинский Петръ II (Раде) Петровичъ Његошъ Владыка Черногорскій, С. — Петербургъ 1889, 17 и Д-р Л. Томановић Петар II..., 13.

¹⁷⁾ Уп. Записи XXIII, 154 (нап. 1 и 2).

вари и народи наши от све наше земље све њему дајемо у руке да он има писати и отписовати на све стране куди јен слѣдује и за госп(о)дара держати његај како што смо и његова стрица и ко гођ има писати, дај има њему писат у нашу обшту кућу Манастир на Цетиње, а у друго мјесто у нашу земљу нигђе, е неће бити примјено нипошто. Но, Госп(о)дине, да буде објављено у ваша мјеста која се имају с нама отписоват за чесове догођаје да се пише нашем у Г(о)сп(о)дару алимандриту (sic!) Петру Петровићу, којег сви почитујемо и руку му љубимо. И ово, Госп(о)дине, ако овако не буде биће смутња међу ове двије профинције, страх не от тога, пак ваља виђет ко ће томе бити крив пред цијелим свијетом ако се што с тога догоди...»

Аустриске власти, доиста, нијесу олако пристајале на миран развитак догађаја у Црној Гори, јер им се чинила врло повољна прилика за изазивање нереда у земљи доласком на столицу митрополита и господара Црне Горе седамнаестогодишњег Рада Томова Петровића. Они су за ове своје планове чак одредили редовне годишње расходе. Нијесам могао утврдити тачно вријеме ове аустриске одлуке, али је она била прије средине мјесеца марта 1831 године, јер 18/30 марта те године пише Његош Гагићу о разним аустриским интригама и подмићивањима, на му каже и ово: »Чули сте може бит и приђе, како су дати от Двора Австр(искога) 6.000 цекина сваке године за да се мути Црна Гора и да не пријма русијско покровитељство, и исте паре су уређене чрез конта Периновића из Доброте... Мене је велики страх (у срдцу мојем ст тијех паре) да не смуте народ, зашто Вама је извјестно В(аше) В(исско) Б(лагорође) да је наш народ у великој сиромаштини.« Аустриско подмићивање преко конта Матеје Периновића и даље се наставља, јер се Његош на то жали Гагићу и 26 маја исте године. Тога дана дошао је Његош из Брда на Цетиње и нашао је да се осјећају посљедице аустриског подмићивања, па моли Гагића за савјет шта ће да ради, јер не може стално говорити народу о обећањима која му често дају из русије црногорски изасланици Иван Вукотић и Малија Вучићевић. Његош се даље жали Гагићу како нема средстава да организује »такво правитељство, које би народ довело до послушанија, а народ је сасвијем сиромашан а наши непријатељи дају новце за смутити га, а Ви знате да новци многократ учине буну и смутњу и у сточишне градове европејске, којизи имају и новацах и војске доста, а камоли меће у један сиромашни народ.«

Колико су интригирале аустриске власти лијепо се види из факта, да чак ни 22 маја 1831 године аустриски комесар и

околу војвода у Котору Мартелли не рачуна Његоша за правог претставника Црне Горе, већ му о томе тражи разне податке. То се писмо није сачувало, али је познат Његошев одговор на исто. У своме одговору Његош је изнио цио историјат свога доласка на столицу црногорских митрополита, наглашавајући чак и то, да га је митрополит Петар I »нарекао«¹⁸⁾ за свога наследника још кад га је »узео код себе воспитавати.« Даље Његош обавјештава Мартеллија да га је Петар I и својим тестаментом одредио за наследника, те је ту његову одредбу потврдио цио народ, што је потврђено и писменим одлукама. »И тако је писмо главарско истинито«¹⁸⁾ — завршава Његош свој извјештај, мислећи свакако на одлуку народних главара од 6 фебруара, о којој је мало прије било ријечи. Аустриски комесар Мартелли ни овим Његошевим извјештајем није био задовољан, те у августу поново покрене исто питање и тражи од Његоша разне податке »за промјену новoga поглавара црногорског«. Његош га је опет извјестио и раније наведеним подацима му доказивао, да »писмо што су главари к Вама послали оно је истинито.«¹⁹⁾

Није потребно наглашавати, да су ова Мартеллијева питања била добро срачуната и да се бивши гувернадур није могао помирити са положајем »обичног Црногорца«. Иако цјема директних доказа о његовом раду у ово вријеме, ипак се из писма од 11/23 јула, које шаље црногорски повјереник у Котору Иван Поповић (»Иванчик«) консулу Гагићу види, да се чак ни гувернадурова браћа нијесу могла помирити с новим положајем. У том писму Поповић јавља Гагићу да је на Цетињу била народна скупштина на Петровдан (29 јуна) и да је вјера између појединих племена продужена до Митровдана (26 октобра), а нека мјеста су чак учинила и мир. У продужењу свога писма Поповић јавља Гагићу слjedeће: »А губернаторова браћа још волнујутсја (кнпе од гњева, долазе у валтру, узрујавају се — Р. Д.), али Чернoгoрци писали њима да повинујутсја (покорe) суду чернoгoрскому; губернатор не иде никуд, но све дома стоји.«

Интересантно је то, да се Његош ипак још једанпут заузимао за бившега гувернадура Радоњића. То је било приликом оснивања Сената, када је Његош молио главаре те су Радоњића изабрали за члана Сената. То се види из опширне пресуде од 4 јануара 1832 године, којом је ријешено да се Радоњић затвори и његова породица протјера из Црне Горе. Њу ћу доијети у цјелости, јер она није до сада била позната у нашој историској литератури. Из спроводног Његошевог писма од 11/23 јануара 1832 године заслужује такође навести неке податке, јер допуњују поменуту пресуду, а поред тога ни оно до сада није било објављивано. Излажући у почетку опширно заслуге Ивана Ивановича Ву-

¹⁸⁾ Писма Петра II Петровића Његоша, 18.

¹⁹⁾ Ibidem, 28—29.

котића и Матије Вучићевића за Црну Гору, Његош наставља: »Препровождам Вама овди копију сентенције која се је овди учинила, из које ћете моћи јасно видјети и по којој јест све испуњено, будући да све робје од куће Јока Станова има три дана да је већ изашло из нашијех границах и вступило у квартину пред Котор, а Вуко, пређашњи Гувернатор, и његов брат Радоњићи /находе се овди у гвозђа у тамницу, и осуђено је да ова два човека не могу изаћи из тамнице прије но продају своја добра у Приморје и њихово све робје изађе из Боке Которске, будући да се је одсудило да ова кућа не може живјети у Приморје. Но тако како ми не можемо запо- виједати у Цесарску земљу, то осудило се (sic!), да иако се ова кућа не согласи на вишеречено, ови два што су у гвозђа нећеју бити пуштени, а може бити да ће напосљедак бити и разстрије- љани. — Ја сам дужан Вама јавити, да најтрудније што је толко било могуће свршити овди за срећу овога народа већ је свршено, будући да ова кућа Радоњића вазда је радила о неслопи и несрећи овога народа и од ње је народ вазда трпио и мучу подносио.« Његош моли Гагића да о овоме извјести препостављене и да јави о реду и мирју који влада у Црној Гори, чему се сви сусједи диве, јер »нитко не смије не толко што ружно коме учинити, но ни рђаву ријеч рећи; сваки слободно пролази проз земљу, тргује мирно, свршава своје после без никаквога страха...« Уз ово пи- смо Његош је послао Гагићу копију одлуке о затварању бивше- га гувернадура Вука и о протјеривању из Црне Горе цијеле њи- хове породице. Та одлука детаљно излаже Радоњићеве грешке и дословно гласи:

»На 1832 год(ине, мјесеца јануариа 4-га числа.

Да се зна и да буде вјеровано пред свакијем судом или ти господаром ће би изишло ово писмо, како ми вас Сенат Црногор- ски и Брдски и остала Гвардија разгледасмо њела и поступке Ву- ка Радоњића приђашњег Гувернатура, и ова његова њела разаб- расмо, како приђашња тако исто и садашња.

1-о Како је 1817-те године он исти Вуко Радоњић, у вр- њеме када су се кћели Црногорци преселивати у Русију, он је без знања покојнога Митрополита и све остале Земље Црногорске и Брдске писао у Диван турски, да оне пресељенике црногорске не пушти у Русију, будући, писао је исти Радоњић, да су ти Црногорци турска раја и заради тога исто робље било је прину- ђено невољно и жадостно вратити се натраг, из којег рабља ви- ше од пређег дијела погинуло је и у море бачено, за које ње- гово преступленије он, Радоњић, био је свијем народом црногор- скијем и брдскијем сметнут с Губернаторст(в)а и био му је оду- зет обшти народни печат. Но опет, по великој мо(л)би покојнога Митрополита, народ црногорски и брдски смиловао се и прива-

тише га на прво мјесто Гувернаторства и дадоше му народни печат.

2-о Када се је покојни Митрополит престабио сваки Црногорац и Брђанин дође на погребеније и виђеше Тестамент покојнога Митрополита, у којему гласаше да је свога синовца Гд. Рада Томова, садашњег Господара и Архимандрита Петра Петровића, оставио својим наследињком и намјестнињком и вас народ црногорски и брдски признаде га за свога Господара, а он, Вуко Радонић, послијем (sic!) тога писао је лажљиво Конзулу Русијском у Дубровник, да је народ црногорски и брдски њега признао за Господара од све Црне Горе и Брдах.

3-е Он исти Вуко Радонић послије смрти покојнога Митрополита продавао је Црну Гору и Брда без свачијег знања, а с тим издавао је своје отечество.

4-о Дознало се је, да је прошасте године исти Вуко Радонић шиљао Луку Локача у Русију од својег имена и свијех главарах и народа црногорскога и брдскога, а без знања ничијег. Такође познато је, да се у Петербургу у Министра налази подпис Гувернаторов и писмо које је потврђено печатом народним, у којему је писму написато, да је Локач послат депутатом од све Црне Горе и Брдах и у истоме писму написато је свако зло које је толико било могуће измислити против покојнога Митрополита, а за несрећу свега народа црногорскога и брдскога, а све је ово било без знања ничијег.

5-о Кад су Господа Русијска дошли на Цетиње био је скуп народни и ту се уредио Сенат и Гвардија од све Црне Горе и Брдах. Народ је изабрао сенаторе од све земље, тако исто и гвардију, а Вука Радонића сва је земља оставила да не буде више са земљом. Но Господар Архимандрит и Господа Русијска видећи то умолити су Сенат и Гвардију, да и Вука Радонића пријме у Сенат, да буде сенатором како и остали, с тијем једнако договором да Радонић донесе народни печат у Сенат и он се то обећа да испуни. И таквим његовим обећањем варао је Сенат 3 мјесеца дана да ће га донијети, а послијем тога поче се клети пред свијем Сенатом и Гвардијом да га је изгубио, но када га сенатори и гвардија почеше страшити да ће га за то судити, тада он каза да га није изгубио, но да му је тај исти печат у његову кућу и по наредби Сената он посла сину својему да печат пошље, али и у тому превари и печата не донесе.

6-о Кад се је уређивао Сенат било је с договором речено, да ако међу њима когод изнесе какву тајну, то такви чојак да се ћера из наше земље. Послијем тога исти Вуко Радонић долази неколико пута у тавницу к сужњевима и наређива: а) Ђуру Станковићу с Кчева (и) б) Радосаву Андријћу из Пјешиваца да бјеже, говорећи њима да ће ју (sic!) погинути, по којему узроку Чевљанин утече, а Радосав пред свијем Сенатом и Гвардијом и

пред истим Вуком Радонићем посвједочи, а и сâм Радонић призна то.

За сва ова вишеречена безаконија вас Сенат и Гвардија Црногорска и Брдска одсуди, да се Вуко Радонић метне у гвозђа, што и би учињено, а изврх тога да сва кућа Јока Станова Радонића има бити изагната из граница црногорскијех и брдскијех, а имуће њи(х)ово, које се налази у Црну Гору, да има остати овђе, па да се од њега намирујују дугови који се броје на кућу Радонића, а Вуко Радонић и брат његов Марко да стоје у тавницу доклем (sic!) год не изиђе из нашијех граница све робље Јока Станова и докле не продаду све своје имуће у Приморју и докле не пође робље све из Боке даље.

7-о Ако ли се стане противити ова кућа Јока Станова и не кећене вишеречено извршити, то осуди се да сва земља иде на њих да их ископа, а Вуко и Марко Радонић да се мушкетају.

8-о Ако би се нашао који Црногорац или Брђанин да се стане противити свему вишереченому, које смо ми одредили и одсудили по царскијем законима, то одсуди се да такве људе ћерамо из наше земље исто како и кућу Јока Станова.»

Карактеристично је, да је Његош већ 6 јануара, то јест два дана послје донесене пресуде, извијестио аустријског окружног комесара у Котору о овој пресуди, док ће руског консула Гагића извијестити тек 11 јануара. Но аустријском комесару ипак није послао, као Гагићу, препис пресуде, већ га само извјештава да је бивши гувернадур сућен »по законима нашијема«, те по донесеној пресуди »сва кућа Јока Станова Радонића има бити изагната из нашијех граница; заради тога данас отпавља се одавде гвардија наша на Његуше да испуни одређенејје Сената«. У наставку свога писма Његош моли комесара да поменутој фамилији дозволи улазак у аустријску граничну »квартину«, јер су Радонићи одлучили да пређу на аустријску територију. Ово је писмо Његош послао Мартелинију по специјалном изасланику, који је имао пред Котором чекати његов одговор.²⁰⁾

Наведена пресуда од 4 јануара потврђује раније поменуте податке, да је гувернадурско звање дојста укидано за вријеме митрополита Петра I и опет јускоро обновљено, како стоји у аустријском извјештају који је нашао Душан Вуксан у Которском архиву. Неуспјела сеоба Црногораца у Русију 1817 године прилично је позната,²¹⁾ те се не треба чудити што се за њен трагични завршетак морала искалити народна мржња на гувернадура Радонића, што му, ево, није заборављено ни 1832 године. Из ове пресуде видимо потврду ранијега мога навода, да сигурно

²⁰⁾ Цетњски архив и Писма Петра II..., 48—49.

²¹⁾ Д-р Алекса Ивић: Неуспела сеоба Црногораца у Русију 1817 године — Записи XVII, 65—67; уп. и Записи XVIII, 306—307.

неће бити тачна тврдња о подјели народнога печата између митрополита и гувернадуре, што се нарочито јасно потврђује текстом четврте тачке пресуде, у којој је ријеч о гувернадуровом писму руском министру иностраних дјела, »које је потврђено печатом народњим«, а које је писао сам гувернадур »без знања ничијега.« То не би могао гувернадур урадити, када би печат био подијељен између митрополита и гувернадуре. Но како је митрополит Петар I своја писма и посланице народу потврђивао својим специјалним печатима,²²⁾ онда је сигурно гувернадур могао имати народни печат, да би истим потврђивао важније пресуде и одлуке народних главара. За питање о печату имамо драгоцјен податак у тестаменту гувернадуре Јована Радоњића од 4 јануара 1802 године, који објављујем у овоме двоброју Историјских записа. (Историска грађа I број 11), а у коме дословно пише и ово: »И Вуко нека узме у своју скринју мохур земаљскији мој вељи те су у град у сандук...« Први је печат свакако један од позната нам два (народна печата, а други »вељи« сигурно је наведени печат са натписом „Сіі мох (у) р општа черн (о) т (о) ри и Р а д о н и ћ а “. Ја мислим да се ријечи »те су у град у сандук« једино тако могу разумјети, да се Радоњићев сандук са печатима налазио у Котору, па не могу разумјети зашто је црногорски гувернадур чувао печате у Котору, а не у својој кући на Његушима, гдје је и тестамент писао?! Када би се срећним случајем пронашло у руским архивама гувернадурово писмо руском цару, о коме је ријеч у четвртој тачци одлуке од 4 јануара 1832 г., могло би се утврдити који је »народни печат« био на њему отиснут, а тим би се ријешило и питање, који је народни печат био код гувернадуре. Решење тога питања било би корисно, јер док се у петој тачци одлуке од 4 јануара 1832 г. тврди, да гувернадур, поред свих пријетња и обећања, »печата не донесе«, касније ће у једном извјештају писати, да је гувернадур повратио печат Сенату. У четвртој тачци помиње се Лука Локач-Пејовић и његове интриге, као и једно гувернадурово писмо рускоме министру. Преко тога истога посредника гувернадур је и раније интригирао, о чему је објавио документа Душан Вуксан,²³⁾ па то нећу износити. »Господа русијска« која се помињу у петој тачци ове пресуде јесу Иван Иванович-Вукотић и Матија Вучићевић, који су дошли у Цјену Гору из Русије 1831 године, а за које пише Његош Гагићу из Острога 6 октобра поменуто године: »Љубезно Вас поздрављају наши нови гости

²²⁾ Отиске печата митрополита Петра I видјети у дјелу Материјалъ и нѣкоторыя из слѣдованія по исторіи Черногорья А. Александрова, Казань 1897, 62 и 64 (имао је и трећи печат, врло сличан овоме).

²³⁾ Записи XVIII, 2 и даље; уп. Гласник Српског ученог друштва књ. 65, стр. 182—183.

Господин Матвеј Вучичевић и Господин Иван Вукотић«. Вјероватно да су они донијели неке руске законе, на које се може мислити када се у осмој тачци каже, да су гувернадуре »одсудили по царскијем законима«, док Његош аустриском комесару пише да је он осуђен »по законима нашијема«. Вукотић ће стварно касније саставити познате »законе отачаства«²⁴⁾ које је сигурно радио по неким руским законима, те вјероватно тога ради неће бити ни примјењивани у живот. Мора се признати, да је бившему гувернадуре у тачци другој приписана једна кривица, коју он доиста није учинио. Ту се за Радоњића каже, како је писао Гагићу »да је народ црногорски и брдски њега признао за Господара од све Црне Горе и Брдах.« Из овога се може закључити, да Његошу (и црногорским главарима ни 4 јануара 1832 године није био познат текст раније наведеног гувернадуровог писма Гагићу од 16/28 новембра 1830 године, те су они сигурно само на основи познатог им Гагићевог одговора Радоњићу могли овако окривити бившег гувернадуре. Сам Гагић је видио да је ова кривица нетачна, па је одмах по пријему Његошевог писма и копије пресуде одговорио Његошу. У своме одговору од 16/28 јануара 1832 године Гагић пише Његошу: »Ваше Високопреподобије! Предраго ми писмо Ваше од 11/23 јануара под № 60 распечатено. . . (sic!) и при оном копију недостаточне сентенције от 4-о јануара имаю сам чест получити и данас сообштавам коме знати сљедује о свему што ми пишете. — Не знам како је могао Ваш Сенат узети неправедни предлог к осужденију Вука Радоњића? — »да је он писао Росијском консулу у Дубровник, да је народ Црногорски и Брдски њега (Вука) признао за Господара от све Црногоре и Брдах« —, то ништа није истина. Жао ми је, што је Сенат такову погрешку учинио.«²⁵⁾ !

Нијесам могао наћи никакав архивски податак о извршењу пресуде од 4 јануара 1832 године. Из наведеног Његошевог писма од 6 јануара те године видјели смо, да он извјештава аустриског комесара у Котору о пресуди народнога суда, па наставља: »... заради тога данас отправља се одавден гвардија наша на Његоше да испуни одређење Сената.« То би значило да је два дана после донесене пресуде она и извршена. По излагању Ровинскога, извршење пресуде било је повјерено сенатору Стевану Перкову Вукотићу, који је позвао снажнога и храброга Пејо Матовића (Воиновића) са још неколико тако одважних Чевљана. Напад је извршен ноћу и Радоњићева кућа, је најприје потпаљена, па је Пејо успио да ухвати бившега гувернадуре Вука, а поред тога убијено је још 5—6 лица на Ловћену, гдје су им били катунџи. Сви остали су се предали и пошли су у Котор,

²⁴⁾ Записи I, 44—45 и подгорички Правни зборник за мај-јуна 1938, 87—94.

²⁵⁾ Цетински архив; ул. Лавровъ Петръ II..., 206.

док им је имање разграбљено, а бивши гувернадур доведен је на Цетиње и затворен у једној манастирској пећини, која ће се отада звати гувернатуровица. У затвору није дуго држан, те је по ослобођењу и он прешао у Котор, завршава Галић.²⁶⁾

Већ сам напоменуо, да нијесам могао наћи у Цетињском архиву доказ о томе, шта је био непосредан повод за доношење одлуке о затварању бившега гувернадура Вука и протјеривању његове породице. Д-р Лазо Томановић и Борђе Поповић кажу, да је повод томе био ухваћена Радоњићева тајна преписка са аустриским властима.²⁷⁾ Д-р Владан Ђорђевић тврди, да »поред најсавеснијег копања« није могао пронаћи ништа од те Радоњићеве тајне преписке,²⁸⁾ али ја вјерујем да се о томе питању ипак може нешто пронаћи озбиљним проучавањем Которскога и Задарскога архива. То препостављам на основи до сада објављене грађе из Задарског архива. Довољно је, мислим, потсјетити само на једну реченицу из акта среског поглавара у Котору од 2 марта 1837 године, који аустриским министру полиције лише опширно о приликама у Црној Гори, па каже и ово: »Неки разлози, које није нијужно овдје помињати, приморали су Црногорце, да изагнају из своје земље породицу гувернадура Радоњића, и поглавице њене биле су приморане да прибегну у овај срез, где се и данас налазе, оставивши у отаџбини сву имовину и напустивши све интересе.«²⁹⁾ Из докумената Задарског архива видимо и то, да су 23 фебруара (по новом календару) 1832 године бивши гувернадур и брат му Марко још били у тамници на Цетињу »и да се с њима строго поступа«.³⁰⁾

Када је бивши гувернадур пуштен из тамнице и протјеран у Котор нијесам могао утврдити из прегледаних архивских докумената, а о томе питању није се могуће ослањити на историску литературу. Колико се у њој налази несигурних података довољно је потсјетити на Медаковићево дјело о Његошу. Ма да је он (Медаковић) први пут дошао у Црну Гору 1844 године, то јест свега 12 година послје протјеривања бившега гувернадура, а имао је цетињска документа у рукама, ипак у поменутом дјелу

²⁶⁾ П. Ровинский Петръ П..., 29; уп. Д-р Л. Томановић Петар П..., 13.

²⁷⁾ Д-р Л. Томановић Петар П..., 13 и Борђе Поповић Историја Црне Горе, Београд 1896, 173.

²⁸⁾ Д-р Владан Ђорђевић: Црна Гора и Аустрија 1814—1894 (посебна издања Српске академије XLIX), Београд 1924, 41 (нап. 2).

²⁹⁾ Прото Љубо Влачић: Петровић Петар II Његош, Београд 1937, стр. 4.

³⁰⁾ Ibidem, 30. — Нетачно је, дакле, Томановићево тврђење (Петар П..., 13), да је Радоњић протјеран »неколико дана« послје изречене пресуде од 4 јануара 1832 г.

пише, да се у нападу на Подгорицу 14 и 15 октобра 1832 године од главара најбоље показао гувернадур Вуко Радоњић, а он је, као што ћемо одмах видјети из архивских докумената, био умро још 18 маја те године. Вук Врчевић, међутим, каже, да је посљедњи гувернадур Јоко (sic!) умро тек почетком 1836, а да су његови потомци («Гувернадуровићи») протјерани из Црне Горе 1837 године!⁸¹⁾

(Свршиће се)

Ристо Ј. ДРАГИЋЕВИЋ

⁸¹⁾ Записи XXIII, 155 (нап. 3).